

Lunds Universitet
Socialhögskolan
Socialt arbete med drogmissbrukare
SOL 065
HT 2003

Varför sluta?

- En intervjustudie om varför man slutar med droger efter en längre tids användning

Författare: Petra Nilsson
Handledare: Marcus Knutagård

Abstract

The purpose of this essay was to find out why people who had used alcohol and narcotics for a long time, stopped using drugs. If there were any special occurrences, personal skills or surroundings that influenced soberness.

The main questions were:

- Why stop using drugs?
- How has the way to a drug free life turned out?
- Were there any special occurrences or factors that started the drug free life?
- Has the lack of permanent habitation effected the situation?

I have interviewed five former drug addicts together with studying of literature, articles and former research. I have focused on my informers subjective picture of their reality and analysed the answers from a qualitative perspective.

The conclusions has been that staying of drugs is a complicated process that involves identity, economy, physical and mental health, capacity of participation in society and support. Reasons to quit drugs has been an occurrence, loss of something important, disease or to reach the personal bottom. The importance of having somewhere to live nevertheless in the drug free life, but in general, drug free or not.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid
Förord	5
1. INLEDNING	6
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte och frågor	7
1.3 Metod	7
1.4 Urval	8
1.5 Beskrivning av informanterna	9
1.6 Begreppsdiskussion	9
2. BEGREPP INOM LITTERATUREN	10
2.1 Bakgrunder till missbruk	10
2.2 Identitet	11
2.3 Social identitet	11
2.4 Hemlöshet eller bostadslöshet	11
2.6 Varför lämnar man ett missbruk	13
2.7 Stämplingsteorin	15
2.5 Tidigare forskning	16
3. EMPIRI	18
3.1 Livet idag	18
3.2 Hur ser relationerna ut med familjen	18
3.3 Sysselsättning	19
3.4 När påbörjades missbruket	20
3.5 Hur såg livet ut under missbrukstiden	21
3.6 Varför sluta droga	21
3.7 Behandling eller ej	22
3.8 Faktorer som hjälpt till kontra försvårat vägen	23
3.9 Bostadslösheten	24
3.10 Vad har varit svårast med att sluta, psykiskt eller fysiskt	25
3.11 Har omgivningens syn förändrats	25
4. ANALYS	27
4.1 Begrepp	27
4.2 Marginalkonflikt och social identitet	28
4.3 5-steps teorin	28
4.4 Stöd	29
4.5 Identitet	29
4.6 Bostadslösheten	30
4.7 Stämpling	30
4.8 Enskilda eller samhälleliga orsaker	31
4.9 Informanterna ur ett stämplingsteoretisk perspektiv	32
4.10 Samhällelig stämpling	32
4.11 Karriär	32
4.12 Nollpunkt	33

5. AVSLUTNING	34
5.1 Slutdiskussion	34
6. LITTERATURFÖRTECKNING	36

Förord

Jag skulle vilja tacka mina fem informanter som ställt upp och delat med sig av sina erfarenheter och livshistorier. Jag skulle även vilja tacka bostadssocialrådgivarna på Hyllie IoF i Malmö, framförallt Theresa Wonnemar och Marie Persson. Utan er hjälp hade jag inte kunnat genomföra mitt arbete.

Slutligen vill jag tacka min handledare Marcus Knutagård för en mycket bra och kompetent handledning.

1. INLEDNING

1.1 Problemformulering

Varför använder människan narkotika och varför väljer hon att fortsätta? Hade forskarna haft ett entydigt svar på den här frågan hade kanske missbruket av narkotika kunnat minimeras eller antalet missbrukare åtminstone sjunka. Enligt Goldberg (2000) är människan ett handlande subjekt som själv aktivt gör sina val. Skäl som ofta anges i litteraturen är beroende, eufori, en dörr i muren, ökad energi eller kreativitet. Han använder begreppet nakomanins väsen och syftar på vad som är kärnpunkten i användandet, vad som gör att man fortsätter år efter år trots alla negativa konsekvenser. Hans sätt att betrakta orsakerna till ett missbruk styrs av ett helhetstänkande där individen är en del av samhället och samhällssituationen påverkar till stor del hur vi utvecklas. Många andra forskare bla Ramström (i Kristiansen 2000) menar att det är främst i de personliga förutsättningarna, utveckling och interaktion med andra som styr vårt handlande. Jag har i mitt arbete valt att företrädesvis betrakta problemet som en kombination av båda dessa synsätt. Jag tänker för övrigt inte fördjupa mig i orsakerna till varför man börjar, utan snarare varför man väljer att sluta. Då jag studerat relevant litteratur på området har jag inte funnit så mycket kring processen att sluta med droger, det som beskrivs mest är olika behandlingsalternativ och orsaker till varför man börjar använda droger. Min förhoppning är att min undersökning fyller någon av dessa kunskapsluckor kring processen och komplexiteten i att sluta med droger.

Narkotikamissbruk, narkomani, tillstånd som anses föreligga när bruket av narkotika går ut över individens fysiska och/eller psykiska hälsa och sociala anpassning.....Eftersom all icke-medicinsk användning av narkotika är olaglig är alltså ur juridisk synvinkel all användning att betrakta som missbruk (Källa: Nationalencyklopedin)

Jag har tänkt undersöka hur vägen ser ut från ett aktivt missbruk till ett drogfritt liv. Intresset väcktes under min praktik på Hyllie Socialförvaltning i Malmö, Bostadsgruppen. Det jag kom i kontakt med i det dagliga arbetet var människor som av olika anledningar var bostadslösa eller höll på att bli det. Många av dem p.g.a missbruksproblem. Ett grundläggande krav från socialförvaltningens sida för att bevilja hjälp med bostad (sk träningslägenhet) var att klienten skulle vara drogfri. I de fallen där drogmissbruk förekom var det enda alternativet som kunde erbjudas härbärge eller i vissa fall hotell. Var klienten intresserad av behandling hänvisade

man dem till en annan sektion inom socialförvaltningen som utredde och beviljade bistånd till missbruksbehandling.

Jag har tänkt undersöka vad som hjälpt till respektive försvårat situationen för personerna.

Vilka faktorer och händelser spelar in för en aktiv missbrukare ska sluta använda droger och leva ett bestående drogfritt liv?

Vad är det som krävs av omgivningen och vilka personliga erfarenheter gör att en del tar sig ur ett missbruk vid ett specifikt tillfälle? Hur har avsaknaden av bostad påverkat viljan/förmågan att bli drogfri?

Jag har tänkt avgränsa mig till att studera personer som i nuläget är drogfria men tidigare varit aktiva missbrukare och under någon period varit bostadslös.

1.2 Syfte och frågor

Att undersöka vilka faktorer och händelser som har lett till bestående drogfrihet och vad som gjort att det har fungerat.

-Varför slutar man använda droger?

-Hur har vägen sett ut mot ett drogfritt liv?

-Finns det några speciella händelser eller faktorer som initierat förändringen?

-Har bostadslösheten påverkat missbruket?

1.3 Metod

Jag har valt att undersöka hur vägen ur ett missbruk kan se ut. Jag har valt att studera människor som idag lever drogfritt men tidigare varit missbrukare och periodvis bostadslösa. Drogerna de använt har varit olika narkotikapreparat samt alkohol. Undersökningen baseras på både primärdata i form av intervjuer, teoriperspektiv och studier av tidigare forskning, samt sekundärdata i form av litteraturstudier av olika fenomen kring att bli drogfri och fortsätta med det (Andersen 1994). I min analys har jag valt att strukturera empirin genom att använda begrepp och teorier som verktyg.

Då jag i min undersökning varit intresserad av hur processerna har sett ut och hur den enskilda människan upplever situationen kring att sluta missbruka har jag valt att göra en kvalitativ intervjustudie. Detta för att kunna väga in flera olika variabler i undersökningen och få en subjektiv bild av vägen ur ett missbruk (Halvorsen 1992). Det material jag fått fram har

jag sedan analyserat ur ett kvalitativt perspektiv med tyngdpunkt på informanternas verklighet och uppfattning om denna. Jag har vidare försökt knyta an resultaten i min undersökning till tidigare forskning på området. Jag har även studerat fenomenen ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv.

Av tidsbrist har jag valt att göra 5 ostrukturerade intervjuer, huvudsakligen för att få en så liten styrning som möjligt av mina frågeställningar, och låta intervjupersonerna själv berätta och formulera sina svar. Jag har i förväg satt upp olika teman som stöd i samtalet (Halvorsen 1992). Jag är medveten om att det lilla antalet undersökningsspersoner kan göra att spridningen och variationen inte blir så stor som jag hade önskat.

Valet av metod har berott på att jag vill undersöka hur personerna själva uppfattar sin situation och vad de anser vara den betydande anledningen till drogfriheten. Intervjuerna har jag genomfört i personernas hemmiljö och i ett fall på ett café, detta för att de ska känna sig så trygga och hemmastadda som möjligt. Jag har använt mig av bandspelare och försökt föra en öppen diskussion. Tyvärr har det i en del fall blivit frågor från min sida som de har svarat på och jag är medveten om styrningen i detta. Det har emellanåt varit nödvändigt då några av informanterna haft svårigheter med att prata fritt. Det som informanterna väljer att berätta i kombination med vilka frågor och kommentarer jag lämnar under samtalet påverkar naturligtvis resultatet.

En annan begränsning är att jag under min praktik träffade en del av dessa människor i relationen socialarbetare – klient och att detta kanske inverkar på hur och vad de väljer att berätta för mig. Jag har varit mycket noga med att poängtera att allt de säger är konfidentiellt och på intet sätt kommer att påverka deras relation med Bogrupperna samt att jag är där i egenskap av student och inte socialarbetare.

1.4 Urval

Jag hade redan från början tänkt använda mig av klienter hos Bostadsgruppen Hyllie IoF. Jag hade bitt bostadssocialrådgivarna plocka ut 5 personer som matchar de kriterier jag satt upp, dvs drogfria fd missbrukare som varit bostadslösa men som idag har en bostad och lever ett drogfritt liv. Eftersom jag känner till verksamheten och de flesta som arbetar där, en del av klienterna känner till vem jag är och har sett mig i korridorerna, har det blivit ett naturligt val. Det var emellertid inte så lätt som jag trodde. Bostadssocialrådgivarna fick efter sin

genomgång fram 4 personer som var lämpliga att tillfråga. Samtliga var positiva till att ställa upp på en intervju. Den femte undersökningsspersonen var jag tvungen att leta upp i min bekantskapskrets och den person jag hade i åtanke ställde gärna upp. Då jag har varit mycket noga med att garantera mina informanter total anonymitet har jag valt att redovisa dem på följande sätt.

1.5 Beskrivning av informanterna

Av etiska skäl har jag valt att presentera mina informanter kortfattat och könsneutralt. 4 av dem är män och 1 är kvinna. Samtliga har på olika sätt varit bostadslösa någon period under missbruket.

33 år, studerande. Lever sedan flera år i en relation som påbörjades under missbruket. Inga barn. Har varit drogfri i 8 år. Använde huvudsakligen amfetamin och heroin

43 år sjukpensionär. Lever ensam. Har 2 barn men ingen kontakt med dem. Har en allvarlig sjukdom. Har varit drogfri i 2,5 år. Använde huvudsakligen amfetamin och tabletter

21 år, arbetar. Lever i en relation som påbörjades under missbruket. Inga barn. Har varit drogfri i ca 1 år. Använde huvudsakligen heroin.

58 år, sjukskriven. Lever ensam men har en relation. Har ett barn men ingen bra kontakt. Har varit drogfri i ca 1 år. Drack alkohol

46 år, sjukpensionär. Lever ensam. Har ett barn. Får metadon via metadonprogrammet. Har varit drogfri 1-1,5 år. Använde huvudsakligen heroin.

1.6 Begreppsdiskussion

Genomgående i uppsatsen har jag valt att kalla mina intervjupersoner för informanter och i största mån försökt hålla mig könsneutral för att inte avslöja vem som sagt vad.

Jag har valt att använda termen bostadslös som en beskrivning av informanternas bostadssituation, i meningen att sakna egen bostad och eget lägenhetskontrakt. Jag har valt att överlag använda termen fastän mina informanter har haft någon form bostad, t.ex. varit inneboende, hyrt i andra hand, bott i stödboende mm.

Med missbruk menar jag att under en längre tid använda ett berusningsmedel eller ett narkotikaklassat preparat i annan mening än medicinskt bruk och att detta används regelbundet och individens tillvaro styrs till största delen av drogen.

2. BEGREPP INOM LITTERATUREN

2.1 Bakgrunder till missbruk

Varför börjar en del missbruka? Fler forskare anser att nyfikenhet, spänning, njutning och gemenskap är orsaker till att man börjar. Det som sedan anförs som skäl till att ett missbruk utvecklats är ofta ett beroende av drogen. Det blir något som måste till i vardagen för att personen ska kunna fungera normalt (Kristiansen 2000).

Bergmark och Oscarsson (i Kristiansen 2000) menar att ett fortlöpande missbruk är svårt att förena med ett vanligt socialt liv med arbete, familj eller utbildning. Ofta måste en kriminell karriär inledas för att finansiera drogerna. Denna process hjälper till att separera individen från det etablerade samhället där helt andra normer styr. Detta leder i förlängningen till att relationen med myndigheter och dyl. blir komplicerade och konfliktfyllda, liksom med den egna familjen.

Lindberg (i Kristiansen 2000) använder begreppen ”de marginaliserade” och ”de integrerade” missbrukarna och menar att den förstnämnda gruppen präglas av en ogynnsam uppväxt och har antagit en identitet som narkomaner och identifierar sig med denna grupp. De har svårt att lämna missbruket bakom sig eftersom den egna identiteten är starkt förankrad i denna livsstil, medan den andra gruppen präglas av gynnsamma uppväxtvillkor och inte har identifierat sig med narkomanlivet, utan istället haft ett fungerande liv vid sidan av missbruket. Den här gruppen har betydligt lättare att förändra sina livssituationer och leva drogfritt. Kristiansen menar att det finns en koppling mellan bakgrundsfaktorer under uppväxttiden såsom ekonomiska och sociala, för dem som utvecklar ett aktivt missbruk. Han menar även att forskningsresultat kan tolkas på olika sätt och det inte enbart är människor från en viss socialgrupp som finns bland missbrukarna. (Kristiansen 2000)

2.2 Identitet

Människan skapar sin identitet efter hur livssituationen ser ut och formar den ..”*efter hur han eller hon tolkar sitt förhållande till sin sociala och samhälleliga omgivning*” (Berglund i Kristiansen 2000 sid 56) Den blir begriplig och möjlig att förstå utifrån hur personens hela livshistoria sett ut. Identiteten blir en del av en social produkt av känslor, likheter och olikheter i förhållande till andra individer. Den nuvarande livssituationen är den grundläggande delen för identiteten men beroende på hur individen upplever sitt liv och sina relationer med andra i kombination med hur han upplever sina förutsättningar och förmågor i sitt förflutna, skapar förklaringsmodeller som hjälper oss att se möjligheter och svårigheter i tillvaron. Livsstil menar Kristiansen är de handlingar, förhållningssätt och aktiviteter som utmärker människans sätt att leva sitt liv. Författaren menar att alla skapar och upprätthåller en viss livsstil genom att aktivt handla, engagera sig, och att vara motiverad till denna livsstil. Den är inte ärftligt betingad utan personen väljer själv att skapa livsstilen för att ge meningsfullhet till interaktionen med andra människor under de förutsättningar som finns i form av ekonomiska, sociala och samhälleliga villkor. Bergmark och Oscarsson menar att när individen förändrar sin livssituation så leder detta aktiva val till att han upplever en disharmoni med identiteten. När t.ex. missbrukaren gör något annat än vad han brukar, han väljer en annan väg, så leder detta till ambivalens gentemot sin vanliga identitet. Detta kallas för diskontinuerliga handlingar (Kristiansen 2000).

2.3 Social identitet

Alla människor ingår i olika sociala system. I dessa system bygger vi upp olika sociala identiteter (begreppet används av Biernacki i Svensson 1996). Identiteten är viktig och styrs av hur omgivningen uppfattar oss. I de olika grupper och miljöer människan rör sig, styr och regleras olika förhållningssätt och regler, för vad som accepterat och vad som inte passar in i den specifika gruppen. Hur vi agerar och tänker styrs av den gällande uppfattningen i gruppen. Exempel på olika sociala grupper är familjen, vännerna, skolan, samhället, fängelsemiljöer, drogkulturer mm. Biernacki menar att när man ändrar livsstil t.ex. och blir drogfri ändras den sociala identiteten och för att detta ska kunna genomföras måste individen känna sig hemmastadd och identifiera sig med denna nya identitet (Svensson 1996).

2.4 Hemlöshet eller bostadlöshet?

Många kopplar samman hemlöshet och missbruk som ett fenomen som går hand i hand. Ibland när man ser utslagna människor i portuppgångar och på parkbänkar kopplar man

automatiskt samman det med social utslagning och missbruk av droger. En del forskare ser på problemet som ett delproblem i ett större sammanhang. I forskningen skiljer man på begreppen hemlös och bostadslös (Sahlin i Svärd 1998). Sahlin kopplar de olika begreppen till varandra på följande tre sätt: 1) Att hemlöshet är en delmängd av bostadslösheten, dvs att en mindre del av gruppen bostadslösa är hemlösa. Definitionen på detta synsätt är att vara bostadslös innebär att man saknar lägenhet eller eget kontrakt men man upplever sig inte som att vara hemlös. Hemlöshet är en del av ett annat problem såsom t.ex. missbruk, kriminalitet eller avvikande beteende, där det stora problemet är något av det sistnämnda och avsaknaden av ett hem bara är en liten del. Skillnaden på hemlösa och bostadslösa är att de hemlösa upprätthåller en delkultur.

2) Att bostadslösheten är en delmängd av hemlösheten som är den stora gruppen. Även de som har ett hem inte alltid betraktar det som ett hem, utan ser sig som hemlösa pga olika anledningar, tex. människor som lever på flyktingförläggningar och dylikt där man inte själv valt att bo.

3) Att dela upp bostadslösheten och hemlösheten som två olika företeelser. Begreppet hemlös är sammankopplat med känslor, upplevelser och sociala band och är helt åskilt från den materiella delen, dvs den fysiska avsaknaden av någonstans att bo. Det finns människor som har en lägenhet men som istället väljer att inte använda den utan sover ute eller på andra ställen som förefaller mindre lämpliga av samhället men som känns hemma för individen. Ett exempel är psykiskt sjuka som bott på institutioner under lång tid och sedan ska klara sig själv i en egen lägenhet som de egentligen inte vill ha eller klarar av. Det kan vara människor som levt och rotat sig på vissa ställen men av olika skäl inte kan bo där och blir tvungna att flytta till ett ställe de inte trivs på, t.ex. miljonprogrammen i storstäderna. Motsatsen till detta är bostadslöshet som enligt detta synsätt är något fysiskt, att inte ha en lägenhet eller liknade som är ens fasta punkt, att sakna eget kontrakt. Det är en fråga om uppfattning av vad som känns som hemma och om man har tillgång till detta som styr vilket begrepp man använder (Sahlin i Svärd 1998).

Michael R. Sosin (i Kristianssen 2000) menar att det finns fyra förklaringsmodeller till varför människor är bostadslösa eller hemlösa.

- 1) Att de som är hemlösa själva valt att ställa sig utanför samhällets normer och traditioner. Att det aktivt handlar om att välja, även om valmöjligheterna är begränsade.

- 2) Att hemlöshet beror på individuella brister hos människan, att man helt enkelt inte klarar av att bo i en egen lägenhet för att man inte lever upp till kraven i samhället p.g.a kriminalitet, missbruk eller psykisk sjukdom.
- 3) Att fattigdom och arbetslöshet leder till hemlöshet.
- 4) Att olika institutionella och sociala faktorer såsom socialt skydds nät, resurser från samhällets sida, vård mm.(Sosin i Svärd 1998)

Enligt Sosin finns det ett samband mellan hur servicen till medborgarna i ett samhälle är uppdelad och organiserad och hur många hemlösa det finns.

2.6 Varför lämnar man ett missbruk?

Ett långvarigt missbruk går ofta hand i hand med en massa negativa konsekvenser, sociala, ekonomiska, psykiska och/eller fysiska. Brill (i Kristiansen 2000) använder begreppet *Rock Bottom* för att beskriva hur dessa negativa bieffekter till sist försätter missbrukaren i ett personligt bottenläge där han upplever att den inte finns några alternativ än att göra någon form av förändring. Brill menar att detta läge blir en existentiell kris och att denna kan leda till positiv förändring. Ett annat begrepp som används inom forskningen är *marginalkonflikt* och myntades av Blomkvist (i Kristiansen 2000). Han menar att den identitet som missbrukaren skapat under flera år är svår att förändra och det som han tidigare identifierade sig med fungerar inte längre.(Kristiansen 2000) Detta skapar en ambivalens och osäkerhet som karaktäriseras av marginalsymptom såsom:

-Dubbel identitet

-Ambivalens mot det gamla respektive det nya livet

-Överdriven självmedvetenhet

-Översocialt beteende

-Ökad sårbarhet

-Iolering

-En tendens att söka sig till andra som befinner sig i en liknande situation. (Föreläsning Hilte 2003)

Blomkvist delar in vägen ur ett missbruk i fem steg: Det första är att *förändra uppfattningen om drogen* och livet som missbrukare. Detta kommer ofta av att missbrukaren inser att de negativa delarna är övervägande och att en förändring måste till. Det andra är att *förändra handlingssättet* till drogen innebär att missbrukaren kommer underfund med att intaget av drogen måste minska eller upphöra samt att utveckla olika sätt att stå emot suget. Det tredje steget är att *bryta sig loss* ur missbrukarkretsen och börja om på nytt, med nya vänner och ev

ny bostadsort. Andra forskare betonar vikten av att bryta med det tidigare livet och umgänget t.ex. Biernacki och Willes (i Kristiansen 2000) som menar att det är svårt att behålla kontakten med andra missbrukare när man själv försöker sluta. Det har också visat sig att bland dem som lyckats ta sig ur missbruket har flertalet flyttat till en annan ort. Det fjärde steget är betydelsen av *sociala kontakter som ger stöd för förändringen* och här betonas vikten av sociala relationer med t.ex. familjen och andra närstående för en bestående drogfrihet. Det femte steget tar upp betydelsen av att *etablera en position i det drogfria livet* och syftar på hur viktigt det är att komma in i det etablerade samhället i form av t.ex. arbete, studier och att skaffa sig ett meningsfullt liv (Blomkvist i Kristiansen 2000). En annan forskare på området, Waldorf (i Kristiansen 2000) menar att förändra livet från missbrukare till en ny livsstil skapar lika många problem som det löser. ”*Coming off is one thing but staying off is the real problem*” (Pearson i Kristiansen 2000 sid 150) Han diskuterar sociala och ekonomiska problem som är svåra att lösa, men även ensamheten blir ett problem som måste tas med i beaktningen av situationen. Han menar att det inte är de är fysiska eller psykiska abstinensbesvär som är det svåraste med att bli drogfri. (Kristiansen 2000) Kristiansen talar om fenomenen *Spontaneous remission* och *Natural recovery*. Det går kortfattad ut på att människan tar sig ur ett missbruk utan hjälp utifrån från t.ex. behandlingshem eller självhjälpsgrupper. Forskarna menar dock att detta sker med hjälp av andra händelser och sociala sammanhang som mer är knutna till missbrukarens egna erfarenheter och upplevelser kring drogen. Det kan t.ex. vara att personen kommer i i en ny fas i livet, får ett arbete, träffar en partner, blir gravid mm. Detta kallar Waldorf (i Kristiansen 2000) för situational change. Han använder begreppet drifting out för att beskriva varför en del slutar utan någon specifik händelse utan det är istället en process som växer fram och får dem att mogna från missbrukarlivet. (Kristiansen 2000)

Ett annat begrepp Kristiansen använder är Maturing out och myntades av Winick. Det innebär att en del forskare tror att använda narkotika är en ungdomsföreteelse som oftast påbörjas i tonåren och oftast inte håller på längre än fram till personen blivit vuxen. Winick menar att de problem och svårigheter som hör till ungdomsåren och början på vuxenlivet överbyggs genom att bruka narkotika men att detta behovet minskar när man nåt en viss personlig mognad och skaffat sig en identitet. Han menar att man mognar ur missbruket av narkotikan (Kristiansen 2000).

2.7 Stämplingsteorin

Stämplingsteorin är en relativ ny vetenskap, den utvecklades i USA under 1960-talet och har ingen allmän definition som används utan snarare en mängd gemensamma drag:

- En processmodell, vilken börjar i det förflutna och sträcker sig in i den nuvarande situationen samt vidare in i den kommande tiden.
- Begreppet ”karriär” används som en beskrivning och förklaring av en viss process.
- Begreppet ”avvikande beteende”, vad som av omgivningen uppfattas som avvikande och om handlingen bryter mot normen i gruppen.
Stämplingen är både vem man är och vad man gör,
- Gruppen avgör vad som är godtagbart och vad som är avvikande
- Öppet avslöjas och stämplas som avvikare
- Samspel mellan avvikare och de som upprätthåller lagen/moralen/normerna
- Varför vissa utvecklar en avvikarkarriär, andra inte (Goldberg 2000)

Kortfattat förklarar teorin hur interaktionen med omgivningen kan leda till att människor utvecklar en negativ bild av sig själv som sedan genom omgivningens reaktioner förstärks och manifesteras. Goldberg använder fyra stadier i sin stämplingsteori: Föräldrars stämpling, samhällelig stämpling, sekundär avvikelse och avvikelsespiralen.

Denna utveckling börjar under barnets första år i samspel med den närmaste omgivningen, i de flesta fall familjen. Goldberg menar att alla människor föds utan självbild, det är först genom samspelet och responsen från de närmaste, vanligtvis föräldrarna, som självbilden växer fram. Detta kallar han föräldrars stämpling. När barnet sedan blir lite större och börjar röra sig i andra miljöer, t.ex. dagis, skola och lekparken uppstår nya situationer som barnet ska hantera. Uppfattar man sig själv som dålig och icke-dugande och detta sedan bekräftas av omgivningen så manifesteras den negativa självbilden ytterligare av att inte bara de närmaste uppfattar en som dålig utan även samhället, samhällelig stämpling. Goldberg menar att en viktig skillnad är att barnet lär sig att det är bra men en viss handling är dålig i motsats till att barnet tror att det är dåligt alltid, inte bara när de gör en viss handling. När barnet/ungdomen betar sig på ett visst sätt och detta inte överensstämmer med deras bild av sig själv uppstår beteendekongruens. Detta innebär att något måste ändras, antingen beteendet eller självbilden så att dessa stämmer överens.

En individ med negativ självbild tenderar att handla på ett sådant sätt så att hon får sin negativa självbild bekräftad, hellre än att orsaka inkongruens genom att bete sig på ett sätt som skulle tillskriva henne en mera positiv självbild (Goldberg 1995, sid 265).

När barnet blir större och vet och förstår vilka regler och normer som råder, och medvetet bryter mot dessa blir det en sorts försvar mot de problem som uppstår av den tidigare stämplingen. Det kan också vara ett sätt att attackera eller anpassa dessa problem. Detta stadium kallar Goldberg sekundär avvikelse.

När avvikelsspiralen är igång, med misslyckande som leder till ytterligare stämpling menar Goldberg att ett sekundärt avvikande beteende oftast har utvecklats såsom kriminalitet och narkotikamissbruk och att detta leder till flera källor med negativa reaktioner, detta gör att den redan negativa självbilden blir svår att upprätthålla och risken blir att man istället sjunker allt längre ner med en ännu sämre självbild. Goldberg menar att i detta stadiet kommer man för eller senare till en ändstation, en nollpunkt. I denna nollpunkt finns två alternativ. Det ena är självmord och det andra är ett man effektivt försöker bryta spiralen.

2.5 Tidigare forskning

Bengt Svensson ställde sig frågan ”varför slutar inte narkomanerna med sitt missbruk” i sin avhandling: *pundare, jonkare och andra*. Han menar att de flesta av hans informanter hade ett intresse för att sluta med drogerna men bara en klarade det. De andra hade gjort olika försök att sluta, av olika anledningar oplanerade uppehåll, pröva-på-att-sluta-försök och målinriktade försök att sluta. En förklaringsmodell till det låga antalet drogfria ger Ravendal (i Svensson 1996). Han menar att det är en liten del av narkomanerna som lämnar drogerna, en tredjedel klarar det, en tredjedel fortsätter som tidigare och en tredjedel accelererar missbruket eller avlider (Svensson 1996).

Varför väljer då en del att lämna missbruket? Bengt Svenssons undersökning visar att de vanligaste skälen till att sluta är: Att det skapar

”en olust inför bristen på verklig kamratskap, en trötthet gentemot de narkomana försörjningsformerna, en rädsla för att hamna i fängelse och ett missnöje med narkotikans höga pris, ojämna tillgång och bristfälliga kvalitet” (Svensson 1996 sid 364).

En påfallande brist som framkommer är socialt nätverk och sociala relationer till andra än narkomaner, en stark narkomanidentitet och få eller inga kontakter med andra sociala världar såsom vänner, familj, grannar mm. Informanterna har heller inte några alternativa identiteter att relatera till såsom t.ex. utbildning, arbete eller drogfria vänner. Författaren menar att det är av stor betydelse hur man blir bemött och mottagen av omgivningen och vilka andra sociala världar och identiteter man har tillgång till, för att inträdet i den nya sociala drogfria världen ska fungera.

Informanterna visar på en ambivalens mot drogerna och författaren menar att drogen är det viktigaste, den sociala samvaron kommer i andra hand.

Den som klarat sluta med drogerna av de tio informanterna har haft ett fördelaktigare utgångsläge än de andra. Svensson menar att han har t.ex. arbetat och varit drogfri i olika omgångar under sitt 10-åriga missbruk, och han har därför lättare att glida in i den sociala världen och den identitet som hänger samman med ett arbete. Han har hållit kontakt med ett par av de socialarbetare som hjälpt honom i hans drogfrihet tidigare. Han har inte utnyttjat eller förbrukat sina relationer med familjen utan sökt sig till dem när han varit drogfri. Han har skapat nya sociala världar genom sitt engagemang hos AA och NA

3. Empiri

3.1 Livet idag

På frågan om hur livet ser ut idag svarade några av informanterna:

-Ja jag går på ----- . Bor i ----, jag är gift. Allting är ordnat nu. Jag lever ett jävligt vanligt liv, alldagligt liv som student.

-Jag är metadonpatient så jag går där en gång i veckan och lämnar prov och lite samtal. Försöker få tag i en lägenhet.

-Ja jag har egen lägenhet och praktikplats. Tycker att det fungerar rätt bra alltså allmänt. Det är ungefär så det ser ut nu.

*-Jo det ser väl rätt så bra ut för min del. Men jag har ju en sjukdom som jag slås med, jag ----
---. Så det går ju upp och ner med mitt mående och hela det här köret. Så jag slås med mitt liv just nu, hittar inga mediciner, leker med mina doseringar och ja dom vet inte vad dom ska göra. Men ja det ser bra ut förutom det.*

Tre är sjukskrivna eller har pension. En arbetar och en studerar. Samtliga har en bostad idag men två av informanterna bor i kollektivboende för f.d. missbrukare och söker egen lägenhet. Två av informanterna bor i lägenheter som socialförvaltningen står för, men som om allt fungerar som det ska, så småningom övergår till egna hyreskontrakt. Den 5:e informanten har egen bostad med eget kontrakt.

3.2 Hur ser relationerna ut med familjen

Tre av informanterna har barn och gemensamt är att ingen av dem har någon bra relation till dem. Föräldrarna är en viktig del hos de flesta, främst modern. De flesta har fått bättre kontakt med sina familjer, jämfört med tiden då de missbrukade. De flesta säger att det har tagit tid att återfå tillit och förtroende från de anhöriga. På frågan hur ser relationen ut med familjen svarade några:

- Jag har alltid haft stöd av morsan.

-Jag umgås med min f.d. flickvän, det gör jag. Ingen annan, jag har aldrig varit mycket för att umgås.

-Jag börjar också få bättre kontakt med mina föräldrar, det hade jag inte på några år innan. Började träffa min bror också.

-Ja jag umgås med min familj, jag har fått tillbaka min familj. Jag har alltid haft mor vid min sida och min ena syster men dom andra har jag inte haft, dom har avstått från mig. När jag var i missbruket men de har jag fått tillbaka igen. Så jag har fått tillbaka mycket genom att vara drogfri. Som man säger belöningar som dom säger i 12-steps programmet. Men jag anser inte det som en belöning, för dom har jag gjort mig förtjänt av genom att vara drogfri och visa, än så länge har jag kunnat visa att dom kan lita på mig.

3.3 Sysselsättning

Då tre av informanterna är sjukskrivna eller har pension undrade jag vad dom gjorde på dagarna och om dom uppfattade det som besvärligt att gå hemma. En av dem och de två som har sysselsättning lever i motsats ett ganska aktivt liv med olika typer av engagemang och arbete eller studier. Alla utom en anser att det är viktigt att ha en sysselsättning och inte bara sitta hemma.

-Jo men jag brukar ha nånting att pyssla med, ja man är ute en runda. Ibland är det lite drygt men ibland är det faktiska jävligt skönt t.ex. på morgonen när det regnar och sånt va.

-Ja ingenting, jag går ut på stan. (informanten)

-Blir inte dagarna långa? (intervjuaren)

-Nä jag är ute fram till eftermiddan sen går jag hem.)

-Vad gör du ute?

- Ja går omkring, dricker kaffe... och träffar flickvän.

-Ja jag är volontär på en förening som heter ----- och där är jag ute och föreläser om droger själv, ute i skolor och behandlingshem. Det är skolor som ringer och vill ha lite information om missbruk och sånt. Jag har mycket att göra ibland, dom skriker efter mig, vissa månader är det hur mycket som helst och vissa är det inget alls. Det är vad jag gör idag, så är jag med i olika andra projekt också. Jag är med i en frivilligorganisation, hjälper till där lite och så, i den mån jag kan.

-Jag tycker om att jobba, är man aktiv så går dötiden, man blir trött på ett annat sätt än om man inte gör nånting. Det är ungefär så det ser ut nu. Det är det jag vill ha lägenhet och ett riktigt jobb också ju, men än så länge så jobbar jag med praktik gratis. Mest för att ha nåt att göra, det funkar inte för mig om jag inte jobbar då går jag tillbaka igen. Bara sitta hela dagarna är ingenting. Jag ser det så att när jag jobbar, socialen betalar min hyra ju, jag ser det som att jag jobbar för att få min lägenhet. Så ser jag på det för att det ska bli lättare att gå dit.

3.4 När påbörjades missbruket

Alla började använda droger under skoltiden och innan de fyllde 18 år. De som använt narkotika beskriver att i början märkte man inte av beroendet men gradvis senare blev det mycket uppenbart att man inte kunde leva utan drogen. Personen med alkoholproblem menar att det gick att ha ett vanligt liv, med jobb och dylikt, men att det var svårt att sköta ett jobb när man inte hade bostad.

-Ja i nian i skolan. Då var det väl mycket LSD och Opium. Det var väl där jag trillade dit första gången. Vi hade rätt mycket Opium, det var en kompis som hoppade av skolan och så åkte dom med båen. När han kom tillbaka hade han en ganska bra bit sånt. Vad ska vi göra med det, så vi sålde det i små bitar och det tog sin lilla tid innan det tog slut. Då blev jag "hooked" för första gången. Jag fattade inte vad det var frågan om, jag satt där och snorade och trodde jag var förkyld så in i helvete tills nån kom och sa, ta det här så ska du se. Så fick jag en fix morfin så var det helt väck. Så tänkte man va fan är detta. Det var första gången jag upptäckte att jag var beroende.

-Ja vad var jag 17 år.

-När jag var mellan 14-15 kan det ha varit. Det sätter sig mycket på hjärnan tror jag alltså, man inbillar sig att man måste ha det, jag vet inte alltså. Även idag är det svårt att hålla sig.

-Jag började redan när jag var 11 år, då tog jag min jungfrusil.

-Jag började väl med alkohol när jag var 14 år och när jag var sådär 17 år med hasch och sen rullade det på med amfetamin strax efter.

3.5 Hur såg livet ut under missbrukstiden

Då informanterna har lite olika bakgrund har svaren blivit ganska olika. Det som återkommer hos de informanterna som använt narkotika är hur besvärligt och jobbigt det var att jaga ihop till och få tag på drogen. De fyra som använt narkotika har periodvis levt enbart för drogen medan den som använt alkohol nästan alltid har haft ett arbete och skött sitt drickande vid sidan om. I det sistnämnda har problemen mest varit vräkningar pga störningar och obetalda hyror och härigenom har den fysiska hälsan tagit stryk av att sova i t.ex. bilar.

-Ja då levde jag ju bara för drogerna, alltså drogerna var ju det... alltså mitt enda ansvar var ju att få tag i drogerna. Idag så.. alltså dagen bestod av att skaffa droger, hur jag skulle få tag i droger, hur jag skulle lindra abstinensen, det var liksom det enda som rörde sig i huvudet.

-Ja mitt liv har ju varit ett rent helvete om man säger så jag har ju hållt på i 30 år och missbruka droger. Sen har det gått utför. Alltså drogen har jag känt mig trygg i och det var min trygghet.

-Mycket ut och springa, sno. Konstant påtänd, det var bara det man vaknade på morgonen det kvittade vilket väder det var, ut och sno, råna ja vad som helst bara man fick tag i pengar. Det är bara så man tänker inte på något annat, man tänker inte på familj man tänker på ingenting, skiter i alla andra bara du mår bra så. Heroin gör ju så med en.

3.6 Varför sluta droga

På frågan, varför slutade du, var det någon speciell händelse eller anledning? Svarade informanterna:

-Ja jag var ju trött på att missbruka och det var ju den enda vägen jag kunde tänka mig att jag hade en chans att klara ut. Nä det var ju det att dom flesta polarna som klarade det dom hade metadon. (Om varför metadonbehandling.)

-Det var väl nu när jag kom in på sjukhuset första gången och dom sa till mig. Jag åkte in för lunginflammation. Det var när jag låg i bilen. Då höll jag på och bli där. Sen bodde jag på hotellet.

-Jag mår dåligt alltså. Sen, dom första gångerna, det kan jag inte förneka, det finns inget bättre, man mår så jävla bra. Men sen när du gör det, du blir inte så påtänd. Du blir bara så att du pallar gå på toaletten, pallar ta nåt att äta. Inte ens det, du pallar ingenting sen måste du ut och springa, det kvittar vädret det tar inte hänsyn till ditt missbruk. Man blir jävligt trött på det, sen också man får sån ångest, folk man rånar och man skadar, rättegång hit och dit, sitta hos polisen. Det är inte så kul när man tänker efter.

-Ja jag var ju trött, jag kan säga så här: att alla människor har ett val idag va, men jag hade inte det valet. Mitt val var ju att sluta jag inte upp med knarket nu så och försöker hitta min drogfrihet så kan jag lika bra ta livet av mig. Jag kommer att dö i vilket fall som helst. I och med att jag tar så mycket mediciner och så vidare. Ja jag har fått det flera gånger innan, men den här gången var det riktigt allvarligt. Jag fick Staffilikocker i hjärtat, en hjärntinfarkt. Så det var bara att välja. Och då gick jag in på behandling. Och det fungerade.

I två av fallen slutade man främst pga en händelse i livet där det inte längre gick att fortsätta som tidigare, man blev allvarligt sjuk och läkaren förklarade att alternativet skulle bli döden. I ett av fallen hade man sett andra missbrukare som klarade att sluta med hjälp av Metadon.. Hos en av informanterna blev processen en lång väg som började med ett tvångsomhändertagande som nästan blev motsatt effekt, för att sedan efter en lyckad familjehemsplacering långsamt utvecklas mot ett drogfritt liv. En annan av intervjupersonerna beskriver att förlusten av ett umgänge med ett syskon blev en av de starkaste drivkrafterna bakom drogfriheten. Samtliga beskriver också hur besvärligt missbrukslivet är och hur dåligt man mår mellan drogintagen. Samtliga beskriver att de velat sluta, men inte lyckats tidigare.

3.7 Behandling eller ej

På frågan om de genomgick någon behandling? Svarade informanterna

-Jag gick in på behandling för 2,5 år sen på -----. Det var första gången det fungerade med behandling. Ja för mig fäste det ju liksom, det fungerar för mig va. Jag hittade mycket där som jag inte visste om, att man gick in och tittade på människan i sin helhet.

-Jag har varit på behandling, flera stycken, men dom har jag aldrig lyckats. Jag har tyckt det varit ännu värre där.

-Och så när jag då hamnade på ----- på LVM, då blev jag nästan anti, anti mot att bli nykter blev jag då. Så det blev nästan motsatt effekt för mig. Att jag kände detta att fan jag ska ut igen och skiter i det här. Det påverkade mig ganska negativt...

Samtliga har genomgått flera olika behandlingar med varierande resultat. Huruvida detta påverkat den nuvarande situationen menar de flesta informanterna att det har det kanske till viss del, men det viktigaste har varit stödet och att man satsade på dom just då. Två av informanterna har lyckats genom en behandling, medan två menar att den behandling som erbjöds snarare förvärrade situationen. Den 5:e är i metadonbehandling och kommer enligt honom själv att vara det resten av livet. Problemet den här personen beskriver är att bli avstängd från programmet, för då står man utanför hela samhället.

3.8 Faktorer som hjälp till kontra försvårat vägen

På frågan vad om vilka faktorer som hjälpt till kontra försvårat vägen svarade informanterna:

-jag blev bemött med respekt, alltså med värme och respekt när jag kom dit. Jag kände att jag fick ett människovärde, och det blev så tydligt också när man kom från tvångsvård.

-Min morfar har alltid hjälpt mig, det kvittar vilket. Så han har varit värsta stödet, det är bara att han förstår inte riktigt så, han är kanske inte så insatt i droger och sånt. Okej han gav inte en peng till slut men alltid mat. Han köpte mat, kom alltid med en kasse med mat, jag hade ju ingenstans att bo men han ringde och så kom han och lämna mat hela tiden. För pengar till mat det skiter man ju i, det är ju inte viktigt att äta.

-Svårt och svårt, jag tycker att det som gjort det jobbigt ibland är när folk kollar upp en. När man inte håller på med droger så kan man bli så jävla irriterad att man går tillbaka igen. T.ex. när folk träffat en och säger o du ser så påverkad ut, så har man inte tagit droger på hur länge som helst. Då kan man bli rätt förbannad. Eller hela tiden ta pisseprov och så är det rent varje gång. Sånt är jobbigt, att folk inte litar på en.

-Ja just att man har den statusen och folk kommer med det och det och man kränger det, sen lägger man på en slant, ja va fan det är ju svårt att släppa, man blir en nolla med folkpensionen.

-Det är ju svårt att få lägenhet för vanliga människor också och för oss som har ett missbruk bakom oss så är det ännu svårare. Och därför måste man ju först försöka visa att man är drogfri för hyresvärden osv. Det är ju ingen som tror på en.

Stödet från omgivningen och hjälp med bostad anser några har varit viktigt. Andra faktorer som har varit positiva är bemötande, respekt och tillit från omgivningen.

Ekonomi är enligt samtliga en besvärlig bit, under missbrukstiden har de flesta begått kriminella handlingar för att få ihop pengar. Det funkar inte nu längre då man är beroende av bidrag eller lön som inte är i samma storlek som man hade tidigare. Ett annat problem är skulder man dragit på sig under missbrukstiden, dessa kommer som ett brev på posten när man väl börjar få en vanlig inkomst och ska drivas in. Flera av informanterna beskriver också byråkratin i samhället som ett stort problem t.ex. man måste ha kontakt med olika människor inom socialtjänsten för ekonomi, behandling, bostad osv.

3.9 Bostadslösheten

På frågan: Har avsaknaden av en egen bostad påverkat missbruket? Svarade några:

-Ja det är ju det att man får ju bo hos nån då som ställer upp, det blir ju att man får utnyttja alla till max typ. Det började verkligen bli kris när jag kom hit. Det är jobbigt som fan att inte ha lägenhet.

-Ja jag har alltid sagt så innan, jag måste vara varm jag kan ju inte frysa. Så drogade man.

-Ja hade jag inte haft någonstans att vara hade jag säkert börjat knarka igen. Det är ju det som är problemet ju.

Två av mina informanter beskriver inte sig själv som f.d. bostadslösa. De har under hela missbrukstiden haft tak över huvudet, antingen en egen bostad eller varit inneboende hos vänner. De har dock periodvis saknat eget kontrakt men de har inte behövt sova utomhus. Tre av informanterna beskriver sig själva som att de varit bostadslösa under långa perioder. Några

har sovit i portuppgångar och dylikt eller i bilar. Gemensamt för gruppen är ändå att missbruket på ett eller annat sätt lett till att de blivit av med sina bostäder i olika omfattning. Det har också varit en grundförutsättning att de har haft en bostad när de blivit drogfria, annars hade man börjat igen menar de flesta.

3.10 Vad har varit svårast med att sluta, psykiskt eller fysiskt?

Alla utom en menar att den psykiska delen med identitet, delaktighet i samhället, tankarna och ångesten har varit det svåraste och tagit längst tid, det är en process som pågår fortfarande. Men de menar också att i början är det absolut den fysiska abstinensen som är värst, men den går över. För personen med metadon är det en livslång fysisk process, han menar att hans egen kropp inte kan producera endorfiner och han måste tillföra detta resten av livet, annars fungerar inte hans kropp. Personen med alkoholmissbruk anser inte att det har varit speciellt svårt, något av det.

-Ja det hänger ihop. Mår du fysiskt dåligt så påverkar det det psykiska också.

-Psykiskt är det svåraste, när man väl sitter på dan och så tänker man vad fan ska jag göra nu.

-Ja det är allt man har inom sig. Ja psykiskt är, ja det har varit svårt, det kommer hela tiden det där gamla. Det är ju mycket nytt man lärt sig nu och man ser det gröna på träden..osv. Jo den sociala biten är ju väldigt viktig, att bygga upp den. Men det gjorde jag ju innan alltså när jag var på kollektivet. Den sociala biten, innan jag satte mig i nån lägenhet. Det var jävligt viktigt.

-.....det psykiska varar ju längre och det är det man får jobba med sen för att orka komma tillbaka, orka umgås normalt med människor, alla såna vanliga sociala bitar som har med det att göra.

3.11 Har omgivningen syn förändrats?

På frågan: har omgivningens syn på dig förändrats? Svarade några:

-Jo det är klart det är ju lugnare för morsan och min grabb tar ju det helt annorlunda nu.

-Vissa säger ju att jag ser fräschare ut. Jag är mycket lugnare. Man kan hälsa på folk, man kan gå hem till folk, innan när man gick hem så gömde dom guld och sånt. Gömde dyra grejer.

-Jo omgivningen uppfattar ju en som en missbrukare ännu. Många gör det. även om du slutat droga så har du ju dom här beteendena kvar. Ibland känner jag det så. Att folk glor på en och vet vad man är för en. Jag märker ju när jag går ut i affärer hur folk glor.

-Ja alltså ja det gör jag nog, men jag tänker inte på det. nu är det så länge man varit nykter så det är så självklart att man ska bli bemött på ett visst sätt. Men samtidigt så vet jag ju det att när jag hade varit nykter i 3 år eller nåt sånt och jag hamnade på sånt här arbetslöshetsprojekt... och så började dom fråga vad man gjort innan och sånt. Så var jag tvungen att berätta att jag inte hade gjort så mycket innan pga att jag hade missbrukat. Och med en gång så ändrades bilden av mig... Så man kan fortfarande råka ut för massor av fördomar faktiskt som jag kan tycka är jävligt jobbigt.... för jag har delat upp mig själv i nutids--- och dåitids--- och det har varit skitjobbigt då har det varit så att jag har varit tvungen att dölja vissa bitar i nutidslivet som andra människor behöver inte fundera över dom här bitarna, men jag har känt mig tvingad att göra det. ...Och det är ju egentligen inte mina problem, det är ju andras problem om inte dom kan ta emot det. För det är inte konstigare än andra tragedier i familjer. Och är man inte den personen idag så spelar det ingen roll... Ja för jag har blivit jätterädd för dom bitarna speciellt när jag sökt jobb och såna saker, och ändå har jag lyckats och få jobb nu pga mina erfarenheter.

Alla informanterna märker skillnad men en del tänker inte så mycket på det. Det är främst i den egna familjen som skillnaden märks jämfört med tidigare t.ex. relationer, tillit osv. några av personerna beskriver hur omgivningen fortfarande ser på dem som missbrukare, främst myndigheter och allmänheten.

4. ANALYS

4.1 Begrepp

Kärnan i uppsatsen är att undersöka vad som gör att man slutar använda droger och varför. Utifrån begreppet *rock bottom* så kan man se att åtminstone två av informanterna har slutat använda droger pga. att de nått sitt personliga bottenläge. De blev så sjuka att det inte gick att fortsätta som tidigare, en förändring måste till annars dör man. I de tre andra fallen skulle man kunna säga att drogfrihetens positiva effekter övervägde drogens negativa sidor och förluster i form av t.ex. förlust av kontakten med en familjemedlem, det eviga ”springandet” efter pengar till droger, fysisk ohälsa och abstinens.

Andra begrepp som är användbara på informanterna är *spontaneous remission* eller *natural recovery*. En informant beskriver att han varit på olika behandlingar utan något långvarigt resultat, men när han blev sjuk slutade han, men även efter han tillfrisknat har han hållit sin drogfrihet. Varför han klarar det vet han inte. Det kan vara så att han mognar, *natural recovery* ifrån sitt gamla liv med allt vad det innebär och har fått en ny syn på tillvaron, eller att han av sig själv lägger av utan hjälp *spontaneous remission* när han inser att det inte fungerar längre. Någoting får honom att sluta och hålla drogfriheten. En annan informant beskriver hur hon efter att ha blivit tvångsomhändertagen så småningom med rätt stöd från omgivningen långsamt utvecklats mot en drogfri tillvaro, här kan man se ett exempel på begreppet *drifting out*. Personen växte och utvecklades från missbruket trots att hon i början hade tänkt börja droga igen så fort tvångsvården upphörde. Ett annat exempel som kan jämföras med *maturing out* är den informanten som använder Metadon. Han har konstaterat att han inte orkar leva ett liv som missbrukare men han klarar sig inte utan substansen i kroppen och får därför substansen på laglig väg och kan på så sätt leva ett vanligt liv. Han har mognat ifrån livet som missbrukare men inte från den kemiska delen. En markant skillnad mot Winicks förklaringsmodell är att i detta fallet är informanten inte så ung längre, men jag anser ändå att man kan använda hans begrepp fastän det inte handlar om en ungdomsföreteelse längre, utan ett flerårigt narkotikamissbruk som sträckt sig längre än till 30 års åldern.

Man kan dela in personerna i tre olika grupper, en grupp som slutat pga. av en händelse i livet, en grupp som mognat och växt ur missbruket och en grupp som slutat av sig själv, utan hjälp utifrån.

4.2 Marginalkonflikt och social identitet

I Blomkvist begrepp marginalkonflikt ser man tydliga likhetstecken med en av informanternas berättelse kring hur svårt det är att känna sig hemma i sin nya drogfria identitet. Det yttrar sig i ambivalens, dubbel identitet och ökad sårbarhet. Att det tar väldigt lång tid att komma in i samhället igen och bli bemött som en ”vanlig människa” jämfört med hur man blev bemött som missbrukare. Ett exempel är informanten som fast han är drogfri upplever att omgivningen tittar konstigt på honom när han t.ex. är i affären och handlar, han tycker själv att de ser på honom att han missbrukar, trots att han inte gör det längre. Biernackis begrepp social identitet kan också användas som förklaringsmodell till varför det är så svårt att känna sig trygg och hemmastadd i drogfriheten. Alla erfarenheter och minnen innehåller droger, en stor del av livet har tillbringats tillsammans med droger osv. Normer, regler och inte minst erfarenheter som tidigare gällt är totalt oanvändbara och i alla sociala system man rör sig gäller nya. T.ex. fängelse och missbrukskretsar där man tidigare haft en ganska hög ställning i gruppen, med ett visst kunnande, kontakter, fixa droger mm står lågt i kurs i andra sammanhang och då får den egna identiteten sig en knäck.

4.3 5-steps teorin

Blomkvists teori om de fem stegen ur ett missbruk kan appliceras på minst en av informanterna.

Steg 1, att förändra inställningen till drogen. Genom att inse att den upplevelsen man fick i början inte återkommer, drogen dämpar abstinensen och gör så att klarar det vardagliga nätt och jämnt. Informanten menar att det blir en ond cirkel, man måste ta drogen för att överhuvudtaget komma upp ur sängen och må hyfsat, man inser att man förlorar mer än vad drogen ger. I det här fallet förlorar han kontakten med en kär familjemedlem.

Steg 2, innebär att man förändrar man handlingssättet kring drogen, informanten inser att han inte kan använda drogen som han gjort tidigare för då förlorar han kontrollen och är tillbaka i sitt gamla liv. Han inser att måste sluta helt, det går inte att använda lite, det är allt eller inget menar han.

Steg 3 innebär att bryta sig ur missbrukarkretsen. Informanten inser att han inte längre kan umgås med sina tidigare vänner utan måste hålla dem borta. Detta löser han delvis genom att hans adress är hemlig och ingen vet var han bor.

Steg 4 innebär att man inser betydelsen av sociala kontakter som stödjer förändringen. Han återupptar kontakten med sin familj och släkt, har en drogfri flickvän, en bostad och ett arbete dessa tillsammans utgör en grund som ger en viss trygghet och stabilitet för honom.

Steg 5 innebär att inse vikten av att etablera en position i samhället. Här kommer sysselsättningen in och hur viktigt det är att bli en del av samhället i övrigt. Han konstaterar att det inte går att fortsätta sälja droger och begå andra brott när han är drogfri, lockelsen blir för stor att ta lite själv. I denna kategori stämmer flera av informanterna in, de betonar hur viktigt det är att ha en plats, att vara delaktig i samhället och komma in i systemet t.ex. föreningsliv, utbildning, försäkringskassa, A-kassa mm.

4.4 Stöd

Stöd har betytt olika för informanterna, man kan dela in dem i två grupper. Den som fått mycket stöd och anser att det har varit viktigt och den där man menar att man gjort jobbet själv utan något direkt stöd. I den första gruppen betonar man vikten av omgivningens stöd och uppmuntran, och hur viktigt det här stödet är fortfarande. I den andra gruppen menar man att samhället inte har ställt upp, ej heller omgivningen. Det man har uppnått idag är ett resultat av vad man själv jobbat för.

4.5 Identitet

Identiteten betyder olika saker, någon anser att omgivningen syn inte har förändrats nämnvärt sedan de blev drogfria, medan någon anser att i nuläget märker man inte så mycket av det, någon menar att man blir bemött med mycket misstänksamhet av olika myndigheter. T.ex. gång på gång tvingas lämna urinprov för man misstänker att personen fortfarande missbrukar men varje gång visar provet negativt. Informanten menar att när man blir bemött på det sättet så känns det nästan som att man vill börja igen, det är ändå vad alla tror ändå. Man kan tänka sig att en del beror på hur kroppen ser ut efter ett långvarigt missbruk, om det syns t.ex. på tänder, tatueringar, rörelser. Någon av informanterna tyckte att han fortfarande hade kvar vissa beteenden och sätt att röra sig, detta syns när han är ute bland människor tycker han själv. En annan av informanterna anser att det svåraste med identiteten är hur man ska förklara vad man gjort tidigare och när man då berättar att man missbrukat under flera år så ändras omgivningens sätt att bemöta en. Detta har lett till att informanten försökt dölja sitt förflutna och dela in sig själv i två delar, eftersom, omgivningen kan inte hantera det man berättar. Det framkommer i intervjuerna att hela identitetsbilden styrs mycket av hur samspelet med omgivningen ser ut och vilken skillnad det är mellan de olika världarna informanterna levt i. Under missbrukstiden var man mer en del av en social värld än vad man är idag. Idag är livet mera slutet och umgänget begränsat till en liten skara, menar några.

4.6 Bostadslösheten

Bostadslösheten bland undersökningspersonerna kan delas in i två grupper, de som inte har betraktat sig som bostadslösa fast de under olika perioder inte haft någon egen lägenhet, utan bott inneboende hos vänner eller föräldrar. Den andra gruppen har haft ungefär samma situation men betraktar sig själva som bostadslösa och har ibland varit tvungna att sova utomhus eller på härbärke eller hotell. Utifrån begreppen bostadslös eller hemlös så skulle den första gruppen betraktas som bostadslösa de perioder de inte haft en egen lägenhet medan den andra gruppen skulle ha varit hemlösa. Detta grundar sig på att det fanns en anledning till att de saknade bostad, missbruk och dess effekter i förlängningen såsom obetalda hyror, störningar och sanitär olägenhet, samt att de betraktar sig själva som bostadslösa. Dessa faktorer finns också i den första gruppen med skillnaden är att de inte betraktar sig själva som bostadslösa. Enligt Michael R Sosin förklaringsmodell stämmer antagande nr 2 och 4 bäst överens med mina informanter, dvs att skälet till att de saknat bostad har berott på

- Individuella brister som visar sig i form av t.ex. missbruk, kriminalitet och personliga egenskaper.
- Institutionella och sociala faktorer i form av t.ex. avsaknad av socialt skyddsnät och resurser från samhällets sida.

Informanterna kan delas in i två läger, det ena menar att den problematiska bostadsmarknaden har påverkat deras situation på olika sätt. Den menar att det är ett måste med en bostad annars är det omöjligt att bli drogfri. Det andra lägret menar att det inte har påverkat dem så mycket eftersom de alltid har ordnat någon typ av boende, dock påverkar det dem i nuläget eftersom det är svårt att få ett eget kontrakt om man har hyresskulder eller har blivit vräkt tidigare.

4.7 Stämpling

En av informanterna beskriver hur han gång på gång lämnar negativa drogtestar hos socialtjänsten men ändå misstänks använda droger. Han säger att det känns som att man lika bra kan börja droga igen eftersom det är ändå vad alla förväntar sig. Han är en gång stämplad som missbrukare och den stämpeln är mycket svår att ta bort. Det blir dubbelt motstånd att arbeta mot, både drogen och omgivningens misstankar. Man kan tala om självuppfyllande profetia, när ändå alla förväntar sig och tror att man ska falla tillbaka, kan man lika gärna göra det, där känner man i alla fall sig hemma och har en trygg identitet. Ett annat exempel är omgivningens reaktioner när de får veta att personen tidigare varit missbrukare. Flera av informanterna beskriver hur svårt det är att bli sedd utan förutfattade meningar av arbetsgivare, nya vänner, myndigheter mm.

4.8 Enskilda eller samhälleliga orsaker

Att utveckla och genomleva ett flerårigt missbruk är inte enbart ett individuellt problem utan även ett samhällsproblem. Sett utifrån att ett missbruk enbart beror på enskilda orsaker räcker inte som förklaringsmodell, att det t.ex. beror på brister och oförmåga. De man kan tydligt se av informanternas berättelser är att de flesta börjat med drogerna väldigt tidigt, från 11-års åldern. Man kan ställa sig frågan har en så ung människa hunnit utveckla alla sina personliga förmågor och förutsättningar för att göra ett klokt val? Var finns föräldrar, skola, omgivning mm? Kan man tala om enskilda orsaker i det här fallet? Knappast men individen har alltid ett val i det vuxna livet, man aktivt väljer att fortsätta med drogerna. Det finns alltid ett val även om valet ser olika ut för olika människor med olika erfarenheter och personliga förutsättningar.

Som lagstiftningen ser ut i Sverige så har samhället ett ansvar för individen, genom att erbjuda stöd, hjälp och vård till dem som behöver det, samt att vara det yttersta skyddsnätet och fånga upp de som faller. Samhället har ett ännu större ansvar när det handlar om barn och ungdomar, där föräldrarna inte räcker till, gå in med olika åtgärder och stöd för den unge.

De krav som samhället ställer för att få hjälp med bostad och dylikt menar flera av informanterna att det är näst intill omöjligt att leva upp till. Har alla människor då samma förutsättningar att klara sig i samhället? Mitt svar är nej. Samtliga av informanterna menar att de har erbjudits hjälp ett flertal gånger men hjälpen har inte varit sådan att den har passat in på deras situation. T.ex. en berättar att hon under en lång period hade en kontakt med socialtjänsten och hon ville sluta med drogerna, men hon behövde göra det på sitt sätt med stöd från dem. Deras enda sätt var att tvångsomhänderta henne. En annan berättar om placeringar på behandlingshem för unga där han upprepade gånger rymmer och fortsätter droga. Under tiden på behandlingshemmet har han lärt sig nya brott och provat andra droger som han sedan testat när han rymmer.

En annan viktig del i var orsakerna ligger är hur ser samhället ut och vilka möjligheter som finns t.ex. bostadsområden, arbete, utbildning, ekonomi och delaktighet. Har föräldrarna det svårt påverkar det barnen som i sin tur kanske gör sämre från sig i skolan, vilket leder till sämre möjligheter på arbetsmarknaden, vilket ökar risken för fattigdom och utslagning osv.

Sett från ett mera individuellt perspektiv kan man tala om lättja, en ovilja att leva efter samhällets normer, dålig karaktär, dåligt omdöme och egoism.

4.9 Informanterna ur ett stämplingsteoretiskt perspektiv

Då jag i första hand har varit intresserad av varför man slutar använda droger och hur denna process gått till, har jag inte gått så djupt in i varför man börjar med droger. Stämplingsteorin går till stor del ut på att beskriva hur ett mönster uppstår och vad som påverkar och styr det. Jag tänker i huvudsak se på materialet ur ett nutidsperspektiv, och försöka se olika samband mellan informanternas berättelser och stämplingsteorin.

4.10 Samhällelig stämpling

En grupp av informanterna har varit föremål för ungdomsvård mot sin vilja. De beskriver dels hur kränkande de uppfattade inlåsningen men även hur mycket nya saker de lärt sig. T.ex. provat andra droger och lärt sig avancerade kriminella gärningar som gav mer pengar. De beskriver på liknande sätt den negativa utvecklingen som skedde, mer droger, grövre brott, hur man efter ett tag identifierar sig med de andra ungdomarna på institutionen, trots att man i början inte kände att man hade några likheter med de andra. Detta kan jämföras med hur Goldberg beskriver avvikelsspiralen och hur denne leder individen neråt mot en allt negativare självbild som tydligt skiljer sig från de rådande värderingarna i samhället. Placeringen på institution har inte förbättrat situationen och styrt in ungdomen på en mera positiv väg med en bättre självbild, utan har istället förstärkt en stämpling från samhällets sida.

De krav som samhället ställer på människor som missbrukar är många gånger större än vad kraven är för ”vanliga människor” t.ex. den gruppen informanter som uppfattat sig som bostadslösa. Samhället, dvs socialförvaltningen, hyresvärdar, sjukvårdspersonal mfl, har redan på förhand stämplat individen genom att kräva total drogfrihet för att få t.ex. en bostad eller ett arbete. När individen inte klarar dessa uppställda kriterier förstärks bilden av dem som hopplösa missbrukare. Informanterna har genom olika möten med samhället förstärkt sin negativa självbild, dels genom att de gång på gång stämplas och placeras in i fack och dels genom att man provocerar fram ett visst bemötande från omgivningen för att slippa uppleva beteendeinkongruans.

4.11 Karriär

Informanterna på olika sätt påbörjat sitt missbruk i tonåren, mellan 11-års åldern och upp till 17-års strecket. Den har därefter manifesterats och fortsatt precis som vilken karriär som helst. T.ex. en idrottsman som sysslar med samma sport en längre tid blir bättre och skickligare på sin sport (Goldberg 2000). I det här fallet blir man skickligare på att missbruka och skaffa

pengar till drogen, och identifierar sig allt mer med den livsstilen. Man har en social ställning inom gruppen av andra missbrukare och respekteras för den man är. Utanför gruppen har man en betydligt sämre social ställning, övriga samhället ser ner på missbrukare och hemlösa och bemöter dem därefter. Efter hand tar man till sig den negativa bild omgivningen har och gör den till sin egen.

4.12 Nollpunkt

Informanterna har på olika sätt så småningom nått sin nollpunkt, genom sjukdom, förlust eller en längre mognadsprocess och härigenom initierat en förändring.

En grupp av informanterna upplever att de fortfarande uppfattas av omgivningen med misstänksamhet och negativitet. Detta blir en försvårande omständighet som de ständigt måste kämpa med i sitt nya liv, inte bara svårigheten med sin egen identitet utan även med omgivningens fortsatta stämpling i form av misstro.

5. AVSLUTNING

5.1 Slutdiskussion

Huvudsyftet med uppsatsen har varit att undersöka vad som gjort det möjligt att sluta med droger, och vilka faktorer och händelser i informanternas liv som varit bidragande. Det jag kommit fram till är att det är många olika saker eller situationer som avgör varför man slutar. Främst verkar dock vara att man på något sätt inser att man hamnat i en återvändsgränd, där det inte finns några alternativ än att sluta. Jag vill påstå att det inte handlar så mycket om yttre tvång från t.ex. myndigheter eller omgivning utan beslutet måste komma inifrån personen själv. Hur den processen börjar är en annan fråga, den kan mycket väl börja med tvång eller hot från omgivningen men processen är lång och sträcker sig över flera år, insatser från samhället varar kanske ett par månader. Slutsatsen jag dragit har varit att det ofta rör sig om en händelse eller en situation i livet som gör att man blir drogfri till en början. Sedan, i ett senare skede kommer stödet från omgivningen, hjälp med de mest akuta problemen och inte minst ett engagemang från individen. Efterhand växer motivation och man upptäcker att de positiva effekterna är fler än dom negativa.

Processen att sluta med droger är betydligt mer omfattande än vad jag tidigare trott. Den innefattar så mycket mer än bara det fysiska beroendet och att bli av med abstinensen. Självkänsla, delaktighet, meningsfullhet och vilja är bara några begrepp som blir aktuella och betydelsefulla under vägen mot drogfriheten.

Det hade kanske varit gynnsammare om färre personer var inblandade i varje klient, en person skulle sköta kontakter och hjälpinsatser från en eller ett par myndigheter, t.ex. ekonomi, bostad, budgetrådgivning, behandling och stödkontakt skulle skötas av samma socialsekreterare.

Slutsatsen jag dragit har varit att man sällan får det stöd man anser sig behöva, samhället har en standardbild av hur alla missbrukare ska behandlas och vilka krav man ska ställa på dem. Total drogfrihet för att få hjälp med en lägenhet, under tiden detta ska ske bor man på gatan. Kraven som samhället ställer är ibland nästintill omöjliga att leva upp till.

Vad gäller hur det gått till för att nå drogfriheten, så ser den ganska olika ut. Olika typer av behandling men beroende på hur stödet och möjligheterna ser ut efter behandlingen har

väldigt stor betydelse för ett bestående resultat. Bostad, sysselsättning och sociala kontakter är mycket viktiga, att etablera sig i samhället och skaffa sig en ny identitet likaså. Jag tror att det bidrar till en positiv utveckling om man upptäcker att det finns mer att vinna på drogfriheten t.ex. bättre kontakt med familjen, barnen träffa en drogfri partner etc.

Bostadslösheten påverkar missbruket på många sätt, både fysiskt och psykiskt. Jag tror att utan en bostad är det mycket svårt att sluta missbruka och bygga upp ett socialt accepterat liv. Jag tror även att det påverkar identiteten och självförtroendet att ha ett eget hem, slippa utnyttja släkt och vänner eller behöva bo på härbärke eller hotell. Den svåra bostadsmarknaden i Malmö gör det inte precis lättare för dem som lever i marginalerna med skulder och andra problem. Ett alternativ kunde vara att från socialförvaltningen sida hitta andra lösningar än härbärke och hotell för dem som är bostadslösa i form av lägenheter i andra kommuner, skapa flera lågtröskelboende för dem som inte är drogfria eller erbjuda behandling.

Stämplingsteorin har varit användbar som förklaring till mycket av det informanterna berättade för mig. Jag tror det är viktigt att tänka på i den framtida yrkesrollen hur man bedömer och vad som betraktas som avvikande. Jag tror att det är lätt att man bygger på tidigare föreställningar som finns när man arbetar med människor som träffar många olika socialarbetare, och det är viktigt att skapa en egen bild av situationen. Många gånger under arbetets gång har jag ställt mig frågan hur hjälper man en klient på bästa sätt? Frågan är svår och jag har inget entydigt svar på den, men jag tror att viktigt att lägga energi på individens person och hur man kan stärka de positiva egenskaperna och bygga vidare på dem istället för att koncentrera sig på att ändra det som är dåligt eller mindre önskvärt.

6. LITTERATURFÖRTECKNING

Andersen, Heine (1994) *Vetenskapsteori och metodlära*, Lund, Studentlitteratur

Goldberg, Ted (2000) *Narkotikan avmystifierad*, Solna, Academic Publishing of Sweden

Goldberg, Ted (1995) *Samhällsproblem*, Stockholm, Liber Utbildning AB

Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*, Lund, Studentlitteratur

Johansson Katarina, Wirbring Peter (1999) *Riskbruk och missbruk*, Stockholm, Natur och Kultur

Kristiansen, Arne (1999) *Fri från narkotika*, Vaxholm, Bjurner och Bruno AB

Nationalencyklopedin, NE.se

Svensson, Bengt (1996) *Pundare, jonkare och andra*, Stockholm, Carlssons Bokförlag

Svärd, Hans (1998) *Hemlöshet fattigdom eller välfärdsdilemma?* Lund, Studentlitteratur